

ברגן-בלזן

כתב: אמיר השכל
ערכה: נאוה רון

תוכן עניינים

3	כללי
4	רקע להקמת המחנה
5	הקמת המחנה
5	אכלוס המחנה
7	מבנה המחנה
9	שינוי הייעוד של ברגן-בלזן
10	החודשים האחרונים של המחנה
12	שחרור המחנה
15	משפט פושעי ברגן-בלזן
15	ברגן-בלזן כמחנה עקורים
17	סיכום
18	מקורות

ברגן-בלזן

כללי

מחנה ברגן-בלזן נמצא בסקסוניה התחתית שבצפון גרמניה ליד העיר צלה (Celle). בספטמבר 1939 הוקם במקום מחנה שבויים באחריות הוורמכט, סטאלג 311, שיועד להכיל 500 שבויים. ביוני 1940 הוכנסו למחנה כ-600 שבויים צרפתים ובלגים. כ-21 אלף שבויים סובייטים נשלחו למחנה בין יולי 1941 ואביב 1942, 19.5 אלף מהם מתו מרעב, קור ומחלות. לאחר נפילת משטרו של מוסוליני וכיבוש צפון איטליה העבירו הגרמנים, בספטמבר ואוקטובר 1943, כ-600 אלף חיילים איטלקיים לגרמניה, חלקם הגיעו למחנה השבויים סטאלג 311. באוקטובר 1944 הובאו למחנה כ-1000 לוחמי המחרת הפולנית, ארמיה קריובה, וכ-3,500 אזרחים פולנים בעקבות המרד הפולני בוארשה. בינואר 1945 פינה הוורמכט את מחנה השבויים והעביר אותו לרשות שלטונות האס.אס.

רקע להקמת המחנה

הרקע להקמתו של מחנה ברגן-בלזן הוא "תוכנית החילופין" של אביב 1943. מקור התוכנית הוא המחלקה המשפטית של משרד החוץ. ראש המחלקה, ד"ר אלברכט, העלה אפשרות, בפברואר 1943, שיהודים בעלי אזרחות כפולה, שלהם גם אזרחות בריטית או אמריקאית יהיו פוטנציאל להחלפה כנגד גרמנים עצורים בבריטניה או ארה"ב. אי לכך, יש לפתור אותם "מהצעדים המקובלים בעניין היהודים".

בעקבות חילופים בין גרמנים, שהתגוררו בארץ ישראל ואזרחים בריטים, הנחה הימלר להרכיב רשימה של 1,600 יהודים, שהתגוררו בגנרל-גוברנמן ושלהם קרובים בפלסטינה. ד"ר אלברכט מסר לצירות השוויצרית, שייצגה את בריטניה, על נכונותה של גרמניה "למסור יהודים אלה בתמורה לאזרחים גרמנים הכלואים או מוחזקים בכל דרך אחרת באימפריה הבריטית ומוכנים לחזור הביתה".¹

ב-13 בפברואר הכריז שר החוץ ריבנטרופ על הסכמתו העקרונית לחילופין. ריבנטרופ יצר קשר עם הימלר וביקש ממנו לרכז במצב הכן כ-30 אלף יהודים מהארצות, שהיו תחת כיבוש גרמניה, ונראים מתאימים לחילופין אפשריים. הוצע שמרבית העתודה היהודית תיבחר מבין יהודי הולנד, בלגיה, צרפת, ונורבגיה, כאלו שיש להם קרובים, ידידים או קשר פוליטי או מסחרי לתושבים של מדינות אויב. ההצעה הייתה מקובלת על הימלר מכיוון שהוא כבר יזם דבר דומה בדצמבר 1942 בנוגע ליהודי צרפת, הונגריה או רומניה, שיש להם קרובים בעלי השפעה בארה"ב.

אוסולד פוהל

במרס או תחילת אפריל הנחה הימלר את אוסולד פוהל, מנהל המשרד הראשי למשק ומנהל של האס.אס, למצוא אתר מתאים ולהקים בו "מחנה מיוחד", שבו יכלאו יהודים שעונים לקריטריונים הבאים:

1. יהודים שיש להם קשרי משפחה או קשרים אחרים עם בעלי השפעה במדינות אויב.

2. יהודים הבאים בחשבון למטרת החלפה באזרחי הרייך העצורים או כלואים במדינות אויב.

3. יהודים שעשויים להיות לתועלת בתור בני ערובה וכאמצעי להפעלת לחץ מדיני או כלכלי.

4. פעילי צמרת יהודים.

¹ אברהארד קולב, ברגן בלזן, עמ' 18

הקמת המחנה

באפריל 1943 הצליח פוהל לשכנע את ראש המחלקה לשבויי מלחמה, שהיה אחראי על מחנה השבויים סטאלג 311, להעביר לידי חלק של המחנה, שלא היה בשימוש. חלק זה נוצל להקמתו של "המחנה המיוחד" החל מסוף אפריל 1943. ביוני 1943 נקרא המחנה "מחנה שהייה ברגן-בלזן (Aufenthaltslager Bergen-Belsen) המחנה היה כפוף למשרד הראשי לניהול הכלכלה של האס.אס. (WVHA), אולם עקב אופיו המיוחד הוא היה חריג, ובשלב זה לא זכה לתשומת לב רבה.

באפריל 1943 מונה אס.אס, סרן אדולף האס, למפקד המחנה, האס שימש מ-1941 מפקדו של מחנה הריכוז נידרהאגן. כסגנו של האס מונה ד"ר זיגפריד זיידל שהיה מפקד גטו טרזיינשטט.

האזור, שיועד לבניית המחנה, היה במצב גרוע ביותר, הביתנים היו מוזנחים והיה חוסר במטבחים ושירותים. המשלוחים הראשונים, שהגיעו לברגן-בלזן, היו כ-520 אסירי מחנות ריכוז, שהועסקו בשיקום המחנה. משלוח הראשון של 250 אסירים יצא ממחנה בוכנוולד ב-30 לאפריל 1943.

אכלוס המחנה

בין יולי לספטמבר 1943 הגיעו לברגן-בלזן כ-2,500 יהודים פולנים, מרביתם מוורשה, לבוב וקרקוב. היו אלו יהודים, שהחזיקו מסמכי אזרחות זרום-אמריקאים. במרבית המקרים לא היו אלה דרכונים אלא מכתבי התחייבות, שנכתבו על ידי הקונסול של אותה מדינה. חלק ממכתבי התחייבות אלו היו בעלי איכות מפוקפקת. אי לכך, כבר בקיץ 1943 החליטו פקידי המשרד הראשי לביטחון הרייך לא להכיר בתעודות אלו ולשלוח את המחזיקים בהן למחנות ההשמדה. במחצית השנייה של חודש אוקטובר יצאה קבוצה של כ-1,800 איש מהקבוצה הפולנית לאושוויץ. לקבוצה נאמר, שהם בדרך למחנה "ברגאו", אולם כאמור, יעד הרכבת היה בירקנאו. כשהמשלוח הגיע לבירקנאו ואנשיו גילו, שהערימו עליהם, חטפה אחת הנשים אקדח מאיש אס.אס, הרגה אותו ופצעה אנושות חייל אחר. נשים אחרות תקפו את חיילי האס.אס בידיים ריקות. חלק מאנשי המשלוח נורה במקום והנותרים נשלחו למתקני ההשמדה. כל הנשלחים נרצחו על האחרון שבהם.

בין פברואר למאי 1944 הועברו מברגן-בלזן לאושוויץ עוד 350 יהודים מהקבוצה הפולנית. בשלב זה נותרו בברגן-בלזן כ-350 איש מהקבוצה הפולנית: כ-260 מהם

נמנו עם ה"רשימה הפלסטינאית" והאחרים בעלי דרכונים אמריקאים או דרום אמריקאים, שהוכרו על ידי הגסטאפו.

באמצע אוגוסט 1943 הגיע לברגן-בלזן משלוח של 441 יהודים מסלוניקי, מתוכם 74 יהודים יוונים מיוחסים, ו-367 הנותרים היו יהודים ספרדים, שהתגוררו ביוון זמן רב אולם שמרו על אזרחות ספרדית. כשהמשלוח הגיע לברגן-בלזן הוא חולק: היהודים הספרדים שוכנו בחלק שהיה מיועד לאזרחי מדינות ניטראליות, והיהודים היוונים שוכנו בחלק שהיה מיועד ל"יהודי חילופין". היהודים הספרדים הורשו לצאת לספרד בפברואר 1944 ומשם דרך צפון אפריקה לפלסטינה.

אחרי כיבוש אתונה על ידי גרמניה נערך במרס 1944 מצוד אחר יהודים. נעצרו, בין היתר, 155 יהודים ספרדים ו-19 יהודים פורטוגזים. קבוצה זאת הגיעה לאחר מסע של שבועיים לברגן-בלזן.

מראשית 1944 היו יהודים הולנדים הקבוצה הגדולה ביותר מבין "יהודי החילופין". היו אלו יהודים, ששם הופיע ב"רשימות חסומות", ובראש ובראשונה "הרשימה הפלסטינאית", "הרשימה הדרום אמריקאית", "הרשימה של אזרחות כפולה" ויהודים שהיו ברשימה שנקראה "חותם 120,000", אלו סוחרים ומלטשי יהלומים, שהוצאו מהמשלוחים למחנות ההשמדה, סך הכול 4,012 יהודים, שנשלחו בתשעה משלוחים בין 15 לספטמבר 1943 ו-15 לספטמבר 1944 ממחנה וסטרבורק שבהולנד לברגן-בלזן.²

במחצית הראשונה של 1944 הגיעו לברגן-בלזן שני משלוחים קטנים של יהודים מארצות אירופיות שונות. כ-200 יהודים צפון אפריקאים, מרביתם מטוניס, טריפולי ובנגאזי, ששהו במחנה האיטלקי בפוסולי-די-קרפי. יהודים אלו נאסרו כאשר גרמניה כבשה את צפון איטליה והם היו מיועדים לחילופין מכיוון שהיו בידיהם דרכונים בריטים. 200 יהודיות צרפתיות, נשות חיילים צרפתיים שנפלו בשבי הגרמני, הועברו לברגן-בלזן ממחנה דראנסי יחד עם כמה מאות יהודים מיוגוסלביה ואלבניה ממחנה ליד זאגרב. ביולי 1944 מנתה קבוצת "יהודי החילופין" כ-4,100 נפש מהם רק 358 זכו להשתחרר באמצעות "חילופין" של ממש. בסוף אפריל 1944 נבחרו 222 איש מבין 1,300 בעלי סרטיפיקטים של פלסטינה לחילופי פלסטינה. לאחר כמה שבועות של צפייה הם יצאו לאיסטנבול והגיעו לחיפה ב-10 ביולי.

---

² Bergen-Belsen catalogue accompanying the permanent exhibition p. 163

משלוח שני של 301 אזרחי מדינות דרום אמריקה יצאו מברגן בלזן ב-21 בינואר 1945. רק 136 מהם הגיעו לשוויץ ב-25 בינואר והאחרים הגיעו למחנות מעצר אזרחיים.

לסיכום-שלטונות האס.אס שחררו כ-2,560 יהודים (כולל היהודים ברכבת של קסטנר עליהם יורחב בהמשך), מתוך 14,600 שנכלאו במחנה השתייה, בין 1945-1943.³ תוכנית החילופין בוצעה בהיקף קטן עקב שתי סיבות עיקריות: הגרמנים הערימו קשיים גדולים במשא ומתן וממשלות בעלות הברית ומדינות דרום אמריקה שלא התעקשו כדי לחלץ את הנרדפים.

מבנה המחנה

"מחנה השתייה" היה מחולק למספר אגפים, שהיו מופרדים זה מזה בגדרי תיל גבוהים. המחנות הפנימיים טופלו בצורה שונה על ידי הנהלת המחנה על פי הנחיות המשרד הראשי לביטחון הרייך. האגף הגדול ביותר, מבחינת האנשים שאכלסו אותו עד סוף 1944, היה "מחנה הכוכב", שנקרא כך הואיל ויושביו אולצו לענוד את הטלאי הצהוב על בגדיהם האזרחיים. באגף זה היו 18 צריפים בהם התגוררו "יהודי החילופין" האמיתיים, כלומר היהודים היוונים מסלוניקי, היהודים ההולנדים, יהודים מיוגוסלביה, אלבניה, צפון אפריקה ויהודיות מצרפת. לקראת סוף יולי 1944 התגוררו 1,400 איש ב"מחנה הכוכב". גברים ונשים שוכנו בנפרד. במשך היום המשפחות הורשו להתאחד. יושבי "מחנה הכוכב" אולצו לעבוד: היו שעבדו בפרימת נעליים ואיסוף פיסות עור שניתן היה לעשות בהן שימוש חוזר, היו שהועסקו בחיתוך גזעי עץ ביערות האזור, בחפירת תעלות בשטח המחנה, בקילוף תפוחי אדמה ובעבודות ניקיון במטבח. זקן היהודים של "מחנה הכוכב" היה היווני ז'ק אלבלה שנחשב מושחת. במחנה הוקמה מועצה יהודית, שכללה ארבעה יוונים ושישה הולנדים.

אגף נוסף היה "מחנה הניטראליים", שכלל שני צריפים בהם התגוררו כ-250 יהודים, אזרחי מדינות ניטראליות. במרס 1945 מנה אגף זה 314 איש מהם: 155 ספרדים, 19 פורטוגזים, 35 ארגנטינים ו-105 טורקים. באגף זה לא היו עבודות כפיה. התנאים הסניטריים והתזונה באגף זה היו טובים מתנאי המחייה ב"מחנה הכוכב". בשלב הראשון היה "זקן המחנה" יוסף שנבאום. היו שקראו לאגף "מחנה שנבאום". ביוני 1944 קיבל את התפקיד, בנדון, יהודי ספרדי.

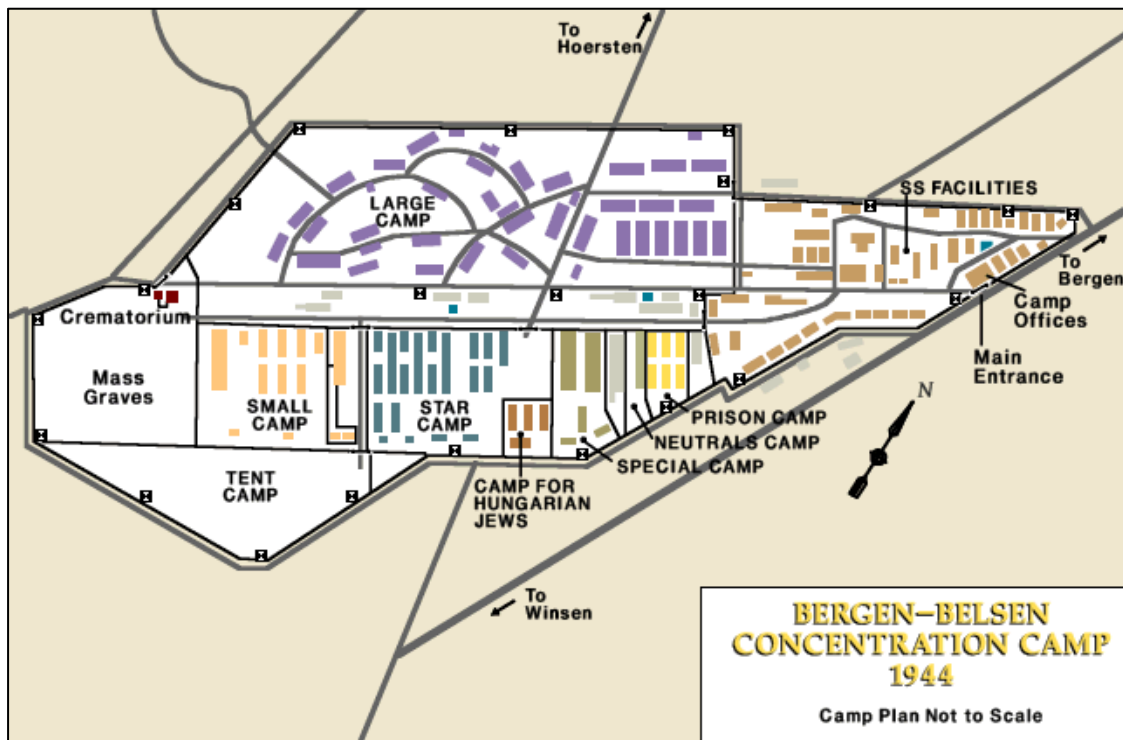
³ Bergen-Belsen catalogue p. 185

"האגף המיוחד" הכיל את 350 היהודים הפולנים בעלי אזרחויות שונות, ששרדו מהקבוצה המקורית, שכללה כ-2,500 איש. בקבוצה זו היו: 266 בעלי סרטיפיקטים של פלסטינה, 34 אזרחי ארה"ב וכ-50 בעלי תעודות דרום אמריקאיות.

"אגף ההונגרים" נפתח ב-8 ביולי 1944 עבור 1683 היהודים ההונגרים, שהגיעו לברגן-בלזן ברכבת של קסטנר. יהודים אלו זכו, גם הם, ליחס טוב יותר מהיהודים שחיו באגף "מחנה הכוכב". הם ענדו טלאי צהוב אבל היו פטורים מעבודה. קבוצה ראשונה של 318 איש עזבה את ברגן בלזן לסנט-גאלן שבשווייץ ב-18 לאוגוסט 1944. קבוצה נוספת של 1,348 איש עזבה את ברגן בלזן ב-3 בדצמבר 1944 לשווייץ, 17 איש מתוך הקבוצה נאלצו להישאר בברגן-בלזן.⁴ לאחר עזיבתם של יהודי קסטנר הגיעו בדצמבר יהודים הונגרים נוספים והם שוכנו באגף זה.

בנוסף לאגפים, שהוזכרו, היה במקום מיום היווסדו מחנה שבויים, שבו שוכן גדוד הבנייה. אגף זה כלל כ-500 איש, רובם רוסים ופולנים, והוא נוהל כמחנה ריכוז לכל דבר. יושבי המחנה לבשו תלבושות של אסירים וטופלו באכזריות על ידי הקאפואים ואנשי האס.אס, עקב התנאים התמותה באגף זה הייתה גבוהה מאד. בפברואר 1944 הצליחו 40 אסירים רוסיים לברוח מהמחנה. ב-23 בפברואר פורק גדוד הבנייה, והאסירים ששרדו נשלחו לזקסנהאוזן, היות שהמשרד הראשי לביטחון הרייך יעדו למחנה ברגן-בלזן ייעוד חדש. המטרה הייתה לקלוט במחנה אסירי מחנות ריכוז, שהיו מותשים עד כי לא יכלו עוד לשמש ככוח עבודה בתעשיית המלחמה.

Bergen-Belsen catalogue p. 178⁴

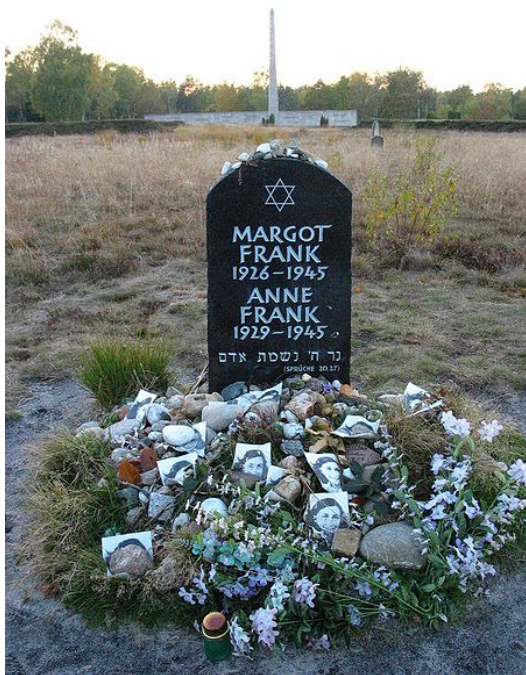

שינוי הייעוד של ברגן-בלזן

במרס 1944 נקבע ברגן-בלזן כמחנה קליטה לאסירים, גברים חולים או תשושים ממחנות ריכוז אחרים, משלב זה נקרא המחנה "מחנה הבראה". המשלוח הראשון של אסירים חולים הגיע לברגן-בלזן ב-27 למרס 1944 וכלל 1000 אסירים, רובם חולי שחפת ממחנה דורה. מבין אלף אסירי דורה נשארו בחיים בסוף המלחמה רק 57. למחנה הגיעו משלוחים נוספים של אסירים בלתי כשירים לעבודה. עד ינואר 1945 נשלחו כ-4,600 איש למחנה, אך ממוצע האוכלוסייה עמד על מתחת ל-2,000 עקב אחוז תמותה גבוה.⁵

השלב השני בשינוי ייעוד המחנה התרחש בקיץ 1944 עם הקמת מחנה הנשים. ב-7 באוגוסט 1944 החלו אסירים להקים 10-12 אוהלים. ב-11 באוגוסט הגיע משלוח ראשון של נשים, ובעקבותיו עוד אלפי נשים, בשלב הראשון נשים וילדים פולנים מוארשה ובהמשך נשים יהודיות מהונגריה ופולין. קצב המשלוחים הואץ עקב התקדמותו המהירה של הצבא האדום ופינוי אסירי המחנות במזרח מערבה. כ-6,500 נשים שהו תקופה קצרה בברגן-בלזן והועברו ככוח עבודה למפעלי החימוש ברחבי גרמניה.

ב-5 בספטמבר גויסו אנשי "מחנה הכוכב" להקמת צריפים, שהובאו ממחנה פלאשוב, אשר היה בתהליך פינוי, כדי להגדיל את תפוסת "מחנה הכוכב". היתה זו הערכות לקראת הגעתם של משלוחי נשים, כ-7,000 אסירות, מבירקנאו.⁶ נשים אלו נשלחו למחנה האוהלים הצפוף, ללא שירותים ותאורה. בעקבות סופה והרס האוהלים הועברו הנשים ל"מחנה הכוכב". ב-2 בדצמבר 1944 מנה מחנה ברגן-בלזן 15,257 איש, מהם כ-8,000 נשים שרוכזו ב"מחנה הנשים". אחת הנערות המפורסמות במחנה הייתה אנה פרנק, שנעצרה ב-4 באוגוסט 1944 באמסטרדם ונפטרה מטיפוס בברגן-בלזן במרס 1945.

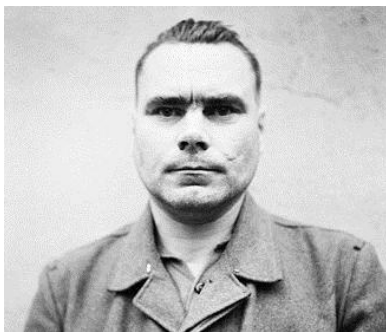
מצבה סמלית לאנה ומרגוט פרנק בברגן בלזן.

⁵ אברהרד קולב, ברגן בלזן, עמ' 29

⁶ Bergen-Belsen catalogue p.193

בין אוגוסט 1944 לאפריל 1945 פעלו בסמוך למחנה ברגן-בלזן שלושה מחנות משנה, בסמוך למפעלי חימוש בהם הועסקו כ-2,000 נשים.⁷

בעקבות הצעדים, שננקטו על ידי המשרד הראשי לביטחון הרייך באביב 1944, שינה מחנה ברגן בלזן את אופיו ודמה יותר למחנה ריכוז. סיומו של התהליך היה ב-2

סרן יוזף קרמר

בדצמבר, כאשר הוחלף מפקד המחנה ואת אדולף האס החליף סרן יוזף קרמר, שהגיע מבירקנאו יחד עם צוותו. צעדיו הראשונים של קרמר היו להשלים את הפיכת המחנה למחנה ריכוז. אחד הביטויים לכך היה השינוי במעמדם של אותם כ-6,000 "יהודי החילופין", שחדלו מרגע זה להיות "אסירים מיוחסים". החל מסוף 1944 כשהגרמנים החלו לפנות את מחנות הריכוז מערבה, החל מחנה ברגן-בלזן לקלוט אלפי אסירים מבלי שהייתה לו

היכולת לקלוט אותם. (המחנה יועד בתכנון לקלוט כ-10,000 אסירים). בין דצמבר 1944 לאפריל 1945 הועברו לברגן-בלזן לפחות 85 אלף גברים, נשים וילדים ב-100 משלוחים ובצעדות מוות.⁸

החודשים האחרונים של המחנה

החל מקיץ 1944 החמירו תנאי החיים במחנה ובמרס 1945 הם הגיעו לשפל המדרגה. במרס בלבד נפטרו 18,168 איש. מראשית ינואר ועד אמצע חודש אפריל 1945 נפטרו בברגן-בלזן כ-35 אלף איש. בין 15 באפריל (יום שחרור המחנה) ועד אמצע חודש מאי נפטרו עוד כ-12.5 אלף איש נוספים.⁹

בינואר 1945 סופחה למחנה המחצית השנייה של מחנה השבויים לשעבר. קצב גידול האסירים היה בלי קשר לגודלו, לדוגמא: בינואר 1945 היו במחנה 18,465 איש, ב-15 בינואר 22,286 וב-1 במרס 41,520 אסירים. על אף התמותה עמד מספר האסירים ב-15 במרס על 45,117, ב-31 במרס 44,060 וב-15 לאפריל 53,000.

ב-4 במרס עזבו את המחנה 105 האזרחים הטורקים לכיוון שבדיה. בין ה-6 ל-10 באפריל עזבו את ברגן-בלזן שלוש רכבות עמוסות באסירי "מחנה הכוכב", "מחנה ההונגרים" ו"המחנה המיוחד", סך הכול 6,700 נפש, יעד הרכבות היה, כנראה,

⁷ Bergen-Belsen catalogue p. 204

⁸ Bergen-Belsen catalogue p. 215

⁹ Bergen-Belsen catalogue p. 253

טרזיינשטט. אחת הרכבות הגיעה ב-21 באפריל לטרזיינשטט ובה 1,712 איש. שתי רכבות אחרות נסעו במשך ימים באזור צפון גרמניה עד שנעצרו על מסילה פתוחה. הרכבת האחת נעצרה ב-13 באפריל קרוב לפארסלבן (Farsleben) ונוסעיה שוחררו על ידי חיילי הצבא האמריקאי. הרכבת השנייה נעצרה ב-23 באפריל ליד הכפר טרביץ (Trobitz) ונוסעיה שוחררו על ידי חיילי הצבא האדום.¹⁰

בחודש אפריל הגיעו אלפי אסירים לברגן-בלזן. כמה אלפי אסירים הגיעו ממחנה נוינגמה שבסקסוניה התחתונה, חלקם רגלית. כ-25-30 אלף אסירים הגיעו בעשרה משלוחי רכבת ממחנה דורה-מיטלבו. ביום שחרור המחנה, ב-15 באפריל, היו בו למעלה מ-53 אלף נפש.¹¹

מעריכים את מספר האסירים, שהגיעו לברגן-בלזן בחודשים האחרונים, על פי הפרוט הבא:

בין דצמבר 1944 למרס 1945 כ-20-25 אלף נשים מאושוויץ ומחנות המשנה שלו וממחנה גרוס רוזן.

אחרי ינואר 1945 הגיעו כ-6,000-7,000 אסירים מזקסנהאוזן וכ-5,000-6,000 אסירים מבוכנואלד.

בחודש מרס הגיעו מספר משלוחי חולים מהמחנות הבאים: ליאונברג, פלוסנבורג, לייטומריץ ומשלוח המפונים הראשון מדורה. שאר המשלוחים מדורה הגיעו במחצית השנייה של אפריל.

בחודשים האחרונים היה אחוז קטן ממקרי המוות במחנה תוצאה של רצח על ידי אנשי האס.אס או התעללות. עיקר התמותה היתה תוצאה של תשישות, רעב, חוסר בתנאי היגיינה מינימאליים ומחלות מדבקות. בימים האחרונים לפני העברת המחנה לבריטים לא היו מים בכל המחנה עקב פגיעת פצצה בתחנת החשמל, שהפעילה את משאבת המים. בשבועיים האחרונים לא היו במרפאת המחנה תרופות ולא היה ניתן לטפל באלפי החולים, במיוחד באסירים שנפגעו ממגפת הטיפוס שפרצה בו.

---

¹⁰ Bergen-Belsen catalogue p. 188

¹¹ אברהרד קולב, ברגן בלזן, עמ 35-36

על פי הערכת אסיר רופא כ-10% ממקרי המוות היו תוצאה של טיפוס ו-90% האחרים ממחלות מעיים, שלשול ורעב. הרעב היה כל כך כבד עד שבשבועות האחרונים קרו מקרים לא מעטים של קניבליזם. יש עדויות על 200-300 מקרי קניבליזם.¹²

עקב אלפי מתים בחודש מרס 1945 אספו את הגופות בערימות והציתו אותן. בין ה-11-14 באפריל הוצאו כל האסירים, שעמדו עדיין על רגליהם, כדי לאסוף גופות אותן קברו בקברי המונים גדולים. כ-2,000 אסירים הועסקו בעבודת הקבורה משש בבוקר ועד רדת החשכה, כשברקע מנגנת, על פי הוראתו של קרמר, תזמורת המחנה.

שחרור המחנה

מסירת מחנה ברגן-בלזן לצבא הבריטי הייתה חלק מהסכם שביתת נשק מקומי, אירוע יוצא דופן עד לאותו שלב במלחמה. על פי ההסכם שנחתם בלילה שבין 12 ל-13 באפריל פורז אזור שטחו 8X6 ק"מ סביב המחנה. כמו כן סוכם שהשמירה על מחנה תעבור מידי האס.אס לחיילי הוורמכט. רוב אנשי האס.אס עזבו את המחנה ב-13 באפריל. קרמר ועוד כ-50 איש וכ-30 סוהרות נותרו בברגן-בלזן.

הצבא הבריטי נכנס למחנה ביום ראשון, ה-15 באפריל 1945, בשעות אחר הצהריים.

קצין רפואה, בריגדיר גלין-היוז תאר את שראו עיניו במילים הבאות: "אין מילים לתאר את התנאים במחנה, שום דוח או צילום לא יוכלו להמחיש די הצורך את הזוועות שנתגלו לעינינו בשטח ומחזות האימה שבתוך הצריפים היו מחרידים עוד יותר. ערמות גופות בכל הגבהים היו פזורות על פני המחנה כולו, חלקן מעבר לגדר התיל, אחרות בין הצריפים. בכל פינה במחנה פזורות היו גופות במצב של ריקבון. תעלות הביוב היו מלאות בגופות ובתוך הצריפים מוטלות היו אין-ספור גוויות, חלקן בדרגש אחד עם החיים. ליד המשרפה היו סימנים של קברי אחים שמולאו בחופזה, מאחורי החלק הקיצוני של המחנה נמצא בור פתוח מלא למחצה בגוויות. מילוי של זה אך החל. בצריפים מעטים היו דרגשים, ואלו היו עמוסים לעיפה באסירים די מקום לשכב למלא אורכם. בצריפים המאוכלסים ביותר נדחסו בין 600 ל-1,000 איש בשטח שהיה מיועד ל-100 לכל היותר...

בצריף אחד במחנה הנשים שבו שוכנו חולות טיפוס הבהרות לא היו כלל דרגשים. החולות שכבו על הרצפה וחולשתן הייתה כה רבה עד כי יכלו לזוז רק בקושי. למעשה לא היו כל מצעים. לכמה נשים היה מזרון קש דקיק, לרובן לא. לאחרות היו שמיכות, וחלקן לבשו בגדי בית חולים גרמני. זאת הייתה התמונה הכללית.¹³

¹² אברהרד קולב, ברגן בלזן, עמ' 40

¹³ אברהרד קולב, ברגן בלזן, עמ' 42

ביום השחרור ובלילה אחריו התרחשו מחזות אימים. רוב האסירים לא הצליחו לקום ממקומם. אחרים שעוד היו יכולים לעמוד על רגליהם, פרצו למחסני המזון ובזזו אוכל. קבוצה של קאפו שנואים נרצחו במעשי לינץ'. ב-17 באפריל הוחל בהבאה לקבורה של אלפי גופות. המשימה הוטלה על סגל האס.אס השבוי. עם פינוי האסירים נהרסו הצריפים הנגועים בטיפוס. ב-21 במאי הושלם פינוי המחנה ובטקס מרשים הוצת הצריף האחרון.

במחנה ברגן-בלזן מצאו את מותם כ-52 אלף איש, בשנים 1943-1944 נפטרו כ-3,000, בין ינואר לאפריל 1945 נפטרו 35 אלף, בין אמצע אפריל ליוני 1945 עוד 14 אלף. בין הנספים: יהודים, רוסים, אוקראינים, פולנים, הונגרים, צ'כים, צרפתים, הולנדים, מתנגדי משטר גרמנים, הומוסקסואלים וצוענים.

שריפת הצריף האחרון

מחנה ברגן בלזן אחרי 15.4.1945

שלט שהציבו החיילים הבריטיים לאחר שחרור המחנה

בקישור המצורף סרטון על שחרור מחנה ברגן-בלזן (חלק מהתמונות קשות לצפייה):

<http://www.youtube.com/watch?v=pzdtPcNwRtM&feature=fvst>

מצורף קישור בו ניתן להאזין לשירת "התקווה" ביום שחרור המחנה (ניתן גם להוריד קובץ MP3 של ההקלטה באתר זה, למי שמעוניין).

ההקלטה נערכה ע"י כתב ה-BBC. הרב הצבאי הבריטי ארגן תפילת קבלת שבת. עבור היהודים במקום. היתה זו קבלת השבת הראשונה אחרי 6 שנות מלחמה, ואחרי יותר מ-10 שנות רדיפת יהודים על אדמת גרמניה. במאמץ רב, התארגנו היהודים, ובiodעם שמקליטים אותם, שרו את ההמנון במילים הבאות:

**כל עוד בלבב פנימה
נפש יהודי הומיה,
ולפאתי מזרח קדימה
עין לציון צופיה**

**עוד לא אבדה תקוותנו
התקווה הנושנה,
לשוב לארץ אבותינו,
לעיר בה דוד חנה.**

<http://www.zemereshet.co.il/song.asp?id=438&phrase=התקווה>

משפט פושעי ברגן-בלזן

לאחר שחרור המחנה ופרסום הזוועות שנחשפו, הגיעה למחנה וועדת חקירה, המורכבת מקצינים אנגלים כדי לאסוף חומרים לקראת משפט פושעי ברגן-בלזן. ב-17 בספטמבר 1945 נפתח משפטם של הפושעים הנאצים מברגן-בלזן. במשפט נכחו כ-100 כתבים מכל העולם. הועמדו למשפט 48 נאשמים: 20 אנשי אס.אס, 16 נשים, שומרות המחנה ו-12 אסירים ממלאי תפקידים. 11 מהנאשמים, ובהם מפקד המחנה יוזף קרמר, נידונו למוות בתלייה. 19 נשפטו לתקופת מאסר שונות, 14 זוכו פסקי-דין המוות בוצעו ב-13 בדצמבר 1945.

ברגן-בלזן כמחנה עקורים

עם סיום המלחמה הוקם בסמוך למחנה ברגן-בלזן מחנה עקורים, שפעל לשיקום הניצולים והחזרתם לחיים נורמלים. היה זה המחנה העקורים הגדול בגרמניה.

ההתארגנות הראשונית החלה כבר יומיים לאחר הכיבוש האנגלי, עם התכנסות כמאתיים אנשים שמצב בריאותם איפשר להם להתנועע באופן חופשי. נבחר וועד יהודי בהנהגתו של יוסף רוזנזפט. הוועד קיבל על עצמו לדאוג לצורכי השרידים היהודים, שהתכנסו בנפרד מהמוני הפליטים: רוסים, פולנים, צ'כים וצרפתים. הוועד פעל בשלושה תחומים:

א. שיקום בריאות ואיחוד משפחות.

ב. מאבק פוליטי.

ג. שיקום רוחני.¹⁴

הוועד הלך והתמסד ובהמשך הדרך ייצג את כלל שארית הפליטה כלפי חוץ, כלפי המוסדות הצבאיים והאזרחיים וכלפי העולם היהודי החיצוני. הוועד הרחיב את תחומי פעילותו וטיפל בפתרון בעיות כלכליות וחברתיות ובעסקי עלייה והגירה. הוועד היה על-מפלגתי וראה, בראש ובראשונה, את טובת כלל הציבור, ללא שיוך מפלגתי כזה או אחר.

¹⁴ יוסף רוזנזפט, ברגן בלזן 1945-1965 בתוך חורבן ותקומה, עמ' XXXVI

יוסף רוזנזפט, מנכ"ל הוועדה היהודית המרכזית, מסיר את הלוח
ממצבת זיכרון במחנה ברגן-בלזן, גרמניה, לציון שנה לשחרור,
אפריל 1946

הידיעה שבברגן-בלזן מרוכזים כ-12 אלף יהודים התפשטה על פני גרמניה ומכל אזורי הכיבוש הבריטי החלו לזרום יהודים ניצולים למחנה בתקווה למצוא קרובי משפחה. שישה שבועות לאחר הכיבוש פעל כבר במחנה בית ספר יהודי ראשון, שהכיל כ-200 ילדים.

במשך הזמן הגיעו למחנה ניצולים יהודים מפולין, ובהם חוגים מהאורתודוכסיה היהודית. לטובתם הוקמו מוסדות דתיים כמו: "ישיבה", תלמוד תורה, בית ספר לבנות מרשת "בית יעקב" וסמינר.

בין השנים 1945-1950 הוצאו במחנה כ-60 ספרים וחבורות, ובהם: ספרי חול, ספרי קודש, עיתונים וחבורות. הספר הראשון היה רשימה של 12 אלף שמות וגילים של יהודי המחנה. הספר שימש מקור חשוב לגילוי קרובים ואיחוד משפחות.

שני הישגים בולטים של שארית הפליטה במחנה היו העיתון והתיאטרון. במחנה הודפס עיתון, דו-שבועון, "אונדזער שטימע", שהיה לבמה לשארית הפליטה באזור הכיבוש הבריטי, ובהמשך רכש חוג קוראים בגרמניה ומחוצה לה. עיתון זה היה גורם חשוב לקשר בין יהודי גרמניה ויהודי העולם. "הסטודייה הדרמטית", תיאטרון המחנה, הופיע במחנה ומחוץ לגרמניה בבלגיה ובצרפת וזכה להצלחה רבה.

יציאתם של ראשוני עולי ברגן-בלזן הייתה ב-12 במרס 1947. מחנה העקורים נסגר באמצע 1950. רוב הניצולים עזבו לישראל, ארה"ב, קנדה, בריטניה ואוסטרליה.

סיכום

ייחודו של מחנה ברגן-בלזן במגוון התפקידים השונים שהוא מילא. המחנה נפתח באפריל 1943 כמחנה שהייה ליהודים בעלי אזרחות כפולה, אותם הייתה כוונה להחליף בתמורה לאזרחים גרמנים, שהתגוררו בבריטניה וארה"ב. בפועל הוחלפו 2,560 יהודים מתוך כ-14,600 איש, שהגיעו למחנה מאז הקמתו ועד לדצמבר 1944.

במרס 1944 נקבע המחנה "כמרכז הבראה" ונועד לקלוט אסירים חולים או תשושים ממחנות ריכוז אחרים. עד ינואר 1945 הגיעו לברגן-בלזן כ-4,600 אסירים גברים חולים ותשושים, רובם לא שרדו. כ-6,500 נשים נקלטו במחנה בין אוגוסט לדצמבר 1944 רובן הועברו אחרי זמן קצר למחנות עבודה בגרמניה.

החל מ-2 בדצמבר 1944 הפך מחנה ברגן-בלזן למחנה ריכוז עבור אלפי אסירים, שפוננו מהמחנות בפולין וממחנות הריכוז בגרמניה. בין דצמבר 1944 לאפריל 1945 נקלטו במחנה 85 אלף אסירים, חלקם הועברו למחנות עבודה בגרמניה.

ביום השחרור, ה-15 באפריל 1945, היו במחנה כ-53 אלף אסירים, בעוד שהמחנה נועד לקלוט כ-10,000 בלבד.

תנאי החיים בברגן-בלזן בחודשים האחרונים היו איומים. האסירים נפטרו מרעב, מתנאי תברואה קשים וממגפות. התמונה של אלפי גופות פזורות ברחבי המחנה ביום השחרור תישאר חרותה לדיראון עולם.

מקורות

ספרים

שמעיהו בלוד, חורבן ותקומה ברגן בלזן 1945-1965, בהוצאת ברית עולמית של ניצולי ברגן-בלזן, תל אביב, ניו יורק, 1965

אברהארד קולב, ברגן בלזן 1943 עד 1945, הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים, 1990.

Bergen-Belsen Catalogue accompanying the permanent exhibition,
Wallstein Verlag Gottingen, 2010

אתרי אינטרנט

אתר "יד ושם" הערך: ברגן-בלזן

Wikipedia-Bergen-Belsen